

Grzegorz Marek Święćkowski

Naukowa informacja medyczna – konspekt zajęć dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa

Forum Bibliotek Medycznych 2/2 (4), 376-384

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ankieta OPI powstaje automatycznie

tak	21 (18+3)
nie	21

czy rejestrowane są 'inne osiągnięcia'

tak	4
nie	38

ustandaryzowane, zbiorcze analizy kompleksowe

tak	8
nie	34

Mgr Grzegorz Marek Święckowski
Warszawa – IMiDz

**NAUKOWA INFORMACJA MEDYCZNA – KONSPEKT ZAJĘĆ DLA
STUDENTÓW INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTWA**

Temat naukowej informacji medycznej jako przedmiotu dla studentów bibliotekoznawstwa podjąłem po raz pierwszy przed dwoma laty, czego wynikiem był, średnio udany, referat wygłoszony podczas XXV Konferencji Problemowej w Lublinie. Wynikało z niego, że przedmiot taki (w formie ćwiczeń) mają w swoich programach nauczania jedynie dwa ośrodki: z Krakowa (UJ) oraz Warszawy, przy czym w Warszawie miał on status zamrożony, tzn. był formalnie w programie, jednakże zajęcia się nie odbywały (w roku akademickim 2007/2008 zajęcia takie już miały miejsce). W pozostałych instytutach i katedrach problematyka związana z informacją medyczną czy w ogóle funkcjonowaniem bibliotek medycznych były jedynie sygnalizowane w ramach innych zajęć.

Przytoczony wyżej referat sprzed dwóch lat zakończyłem stwierdzeniem, że warto byłoby opracować program takich ćwiczeń i zainteresować nim wszystkie jednostki kształcające przyszłych bibliotekarzy. I już kilka miesięcy po lubelskiej konferencji, w oparciu o moje skromne doświadczenie, pokusiłem się o opracowanie zaledwie konspektu takich zajęć. Spotkał się on z zainteresowaniem ze strony zastępcy dyrektora d/s studenckich Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW dr Małgorzaty Kisilowskiej (jedyne go ośrodka z którym się w tej kwestii do tej pory kontaktowałem), miałem również przyjemność poprowadzić jednorazowy wykład na temat funkcjonowania bibliotek medycznych oraz wyszukiwania informacji w naukach z zakresy medycyny dla studentów II roku studiów licencjackich.

Pierwszym problemem przy konstruowaniu programu ćwiczeń z NIM była kwestia samej definicji. Mimo, że sam termin Naukowej Informacji Medycznej po raz pierwszy pojawił się w piśmiennictwie polskim już w roku 1972 w dwóch publikacjach Feliksa Widy-Wirskiego, ówczesnego dyrektora Głównej Biblioteki Lekarskiej, zamieszczonych w *Zdrowiu Publicznym* to i później pojawiał się sporadycznie w innych publikacjach jego definicja nie została nigdzie jasno określona. Wydaje się, że najprostszą metodą sformułowania jej jest przytoczenie z *Encyklopedii Wiedzy o Książce* pojęcia Informacji Naukowej w ogóle i niejako dopasowanie jej do warunków nauk medycznych. W wyniku takiej operacji pokusiłem się o taką oto definicję:

NIM jest działalnością polegającą na jak najszybszym udostępnianiu informacji o najnowszych badaniach naukowych i ich wynikach publikowanych przede wszystkim na łamach periodyków naukowych oraz w bazach EBM a także prezentowanych na najważniejszych konferencjach i sympozjach skierowana do użytkownika prezentującego określone wymagania. Przez badania rozumie się najnowsze osiągnięcia diagnostyczne i terapeutyczne, także wszelkie standardy i zalecenia, wszystko to, co umożliwi personelowi medycznemu (wyższemu oraz średniemu) podniesienie kwalifikacji i coraz wyższą jakość świadczonych usług.

Kolejnym problemem jest „prezentujący określone wymagania użytkownik” – w moim mniemaniu, poza lekarzami są to pielęgniarki, diagnostycy, laboratoranci, rehabilitanci, dietetycy również biolodzy, mikrobiolodzy i inne osoby, które w sposób bezpośredni i pośredni uczestniczą w procesie leczenia. Świadomie pominąłem pacjentów czy hipochondryków poszukujących informacji o swoich rzeczywistych lub wyimaginowanych problemach zdrowotnych, bowiem osoby takie najczęściej zadowolają się publikacjami z wydawnictw popularnych (jest oczywiście spora grupa osób sięgających po książki naukowe, wydaje się jednak, że działalność NIM przeznaczona winna być dla osób zawodowo związanych z medycyną).

Poza pierwszym, teoretycznym punktem konspektu pozostałe dotyczą już samej praktyki bibliotekarza medycznego i ogólnie funkcjonowania bibliotek medycznych (akademickich, instytutowych i innych) i przeznaczeniem ich jest, aby osoba

uczęszczająca na takie zajęcia poprzez czynne uczestnictwo w różnych ćwiczeniach szybciej wdrożyła się do ewentualnej pracy w książnicy medycznej.

Zajęcia w formie ćwiczeń fakultatywnych (10-12 godzin) powinny odbywać się w laboratoriach komputerowych, sprzęt powinien być podłączony do sieci; osobny komputer wraz z rzutnikiem dla prowadzącego zajęcia, grupy nie powinny przekraczać dziesięciu osób. Osoby decydujące się na uczestnictwo powinny znać angielski w stopniu przynajmniej średnim. Proponowane zaliczenie – krótki test (bez bloku 1) oraz prosta kwerenda w bazie medline.

Propozycja zajęć prezentuje się następująco:

1. Słów kilka o historii, trochę teorii (próba definicji) i ogólna charakterystyka użytkowników Naukowej Informacji Medycznej:
 - I. Publikacje prof. F. Widy-Wirskiego z roku 1972,
 - II. Próba definicji Naukowej Informacji Medycznej,
 - III. Użytkownicy – różne typy, różne potrzeby informacyjne.
2. Typologia głównych źródeł inf. w naukach medycznych – czasopisma i bazy EBM (evidence based medicine – medycyna oparta na faktach):
 - I. Ogólna charakterystyka czasopisma naukowego jako głównego źródła – dlaczego właśnie periodyki?
 - II. Wskaźniki jakości czasopism naukowych – najważniejszy tzw. Impact Factor (wskaźnik oddziaływania) oraz Lista Filadelfijska – zasady wyliczania wskaźnika oraz jego krytyka; w Polsce punktacja ogłaszana przez MNiSW,
 - III. Bazy EBM – medycyna oparta na faktach, najważniejsze Cochrane Collaboration, DynaMed i inne (<http://ebm.org.pl>).
3. Najważniejsze narzędzie lekarza praktyka, naukowca oraz bibliotekarza medycznego – baza medline:
 - I. Ogólna charakterystyka,
 - II. MESH – medical subject headings – język informacyjno-wyszukiwawczy opracowywany przez Narodową Bibliotekę Medyczną USA (NLM),
 - III. Polskie wersje kartoteki MESH – dwie niezależne: akademie medyczne versus Główna Biblioteka Lekarska,
 - IV. Baza medline z różnych poziomów dostępności – dostęp publiczny (www.pubmed.gov) oraz dostęp za pośrednictwem firm komercyjnych – ovid, proquest, ebSCO (baza zawsze ta sama – różne silniki wyszukiwawcze i interfejsy),
 - V. Ćwiczenia.
4. Inne bazy abstraktowe oraz PBL – najważniejsza baza abstraktowa polskiego piśmiennictwa medycznego:
 - I. Bazy abstraktowe nauk pokrewnych – Beilstein, chemical abstracts (chemia), Biological Abstracts, Life Sciences (biologia, rolnictwo)

- II. Polska Bibliografia Lekarska – “polski medline”,
- III. Katalogi i bazy własne bibliotek medycznych.
- 5. Narzędzia wyszukiwacze (nie tylko google):
 - I. Wyszukiwarki internetowe – scirus, citeulike, google scholar etc.
 - II. Narzędzia wyszukiwawcze – przeglądarki, nakładki do przeglądarek (tzw. tool bars),
 - III. Ćwiczenia.
- 6. Komercyjne oraz bezpłatne bazy pełnotekstowe¹:
 - I. Konsorcja bibliotek jako alternatywa tanich dostępu do baz komercyjnych - konsorcjum przy ICM UW (sciencedirect, Springer), Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych (ebSCO), konsorcjum GBL (proquest medical library),
 - II. Bazy komercyjne – prezentacja możliwości,
 - III. Bazy dostępne bezpłatnie – freemedical journals, highwire, pubmed central, DOAJ.
- 7. Współpraca bibliotek medycznych:
 - I. Doroczne konferencje problemowe (organizowane nieprzerwanie od roku 1982),
 - II. Warsztaty oraz konferencje EAHIL (European Association for Health Information and Libraries),
 - III. Komercyjne systemy dostarczania dokumentów – docmed, subito.

Bibliografia

W i d y - W i r s k i Feliks: Naukowa Informacja Medyczna – stan obecny i kierunek rozwoju. *Zdrowie Publiczne* 1972 Vol. 82 s. 625-631

W i d y - W i r s k i Feliks: II Naukowa Informacja Medyczna w Polsce – sytuacja, osiągnięcia i potrzeby. *Zdrowie Publiczne* 1972 Vol. 82 s. 733-739

C u m m i n g s Martin: Biblioteka medyczna: filozofia, praktyka i obietnice. *Polski Tygodnik Lekarski* 1978 Vol. 33 s. 1199-1202

W i ę c k o w s k a Elżbieta: Naukowa Informacja Medyczna – wskazówki praktyczne. *Medycyna-Dydaktyka-Wychowanie* 1982 Vol. 13 s. 135-148

M a u e r - G ó r s k a Barbara: Medical information in studies of the information science and librarianship. [W:] K. Zieliński, M. Duplaga (red.), International Workshop on E-health in Common Europe: Overcoming the Barriers for E-health in Enlarged Europe. Kraków, December 17-18, 2004. Kraków: Cyfronet.

B i u l e t y n *EBIB* [Dokument elektroniczny] / red. naczelny Bożena Bednarek-Michalska. - Nr 8/2005 (69) październik. - [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich K[omisja W[ydawnictw] E[lektronicznych], 2005. - Czasopismo elektroniczne. - Informacja w ochronie zdrowia. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/69/index.php>

¹ Warto aby osoba prowadząca zajęcia mogła zaprezentować produkty komercyjne w pełnej ich krasie – zatem pojawia się pytanie czy istnieje możliwość wygenerowania choćby tymczasowych loginów dla wykładowców.

NIM jest działalnością polegającą na jak najszybszym udostępnianiu informacji o najnowszych badaniach naukowych i ich wynikach publikowanych przede wszystkim na łamach periodyków naukowych oraz w bazach EBM a także prezentowanych na najważniejszych konferencjach i sympozjach skierowana do użytkownika prezentującego określone wymagania. Przez badania rozumie się najnowsze osiągnięcia diagnostyczne i terapeutyczne, także wszelkie standardy i zalecenia, wszystko to, co umożliwi personelowi medycznemu (wyższemu oraz średniemu) podniesienie kwalifikacji i coraz wyższą jakość świadczonych usług.

I. Słów kilka o historii, trochę teorii (próba definicji) i ogólna charakterystyka użytkowników Naukowej Informacji Medycznej:

1. Publikacje prof. F. Widy-Wirskiego z roku 1972,
2. Próba definicji Naukowej Informacji Medycznej,
3. Użytkownicy – różne typy, różne potrzeby informacyjne.

F. Widy-Wirski, *Naukowa Informacja Medyczna – stan obecny i kierunek rozwoju*, *Zdrowie Publiczne* 1972, 82: 625-631
F. Widy-Wirski, *II Naukowa Informacja Medyczna w Polsce – sytuacja, osiągnięcia i potrzeby*, *Zdrowie Publiczne* 1972, 82: 733-739

II. Typologia głównych źródeł inf. w naukach medycznych – czasopisma i bazy EBM (evidence based medicine – medycyna oparta na faktach):

1. Ogólna charakterystyka czasopisma naukowego jako głównego źródła – dlaczego właśnie periodyki?
2. Wskaźniki jakości czasopism naukowych – najważniejszy tzw. Impact Factor (wskaźnik oddziaływania) oraz Lista Filadelfijska – zasady wyliczania wskaźnika oraz jego krytyka; w Polsce punktacja ogłaszana przez MNiSW,
3. Bazy EBM – medycyna oparta na faktach, najważniejsze Cochrane Colaboration, DynaMed i inne (<http://ebm.org.pl>).

III. Najważniejsze narzędzie lekarza praktyka, naukowca oraz bibliotekarza medycznego – baza medline:

1. Ogólna charakterystyka,
2. MESH – medical subject headings – język informacyjno-wyszukiwawczy opracowywany przez Narodową Bibliotekę Medyczną USA (NLM),
3. Polskie wersje kartoteki MESH – dwie niezależne: akademie medyczne oraz Główna Biblioteka Lekarska,
4. Baza medline z różnych poziomów dostępności – dostęp publiczny (www.pubmed.gov) oraz dostęp za pośrednictwem firm komercyjnych – ovid, proquest, ebSCO (baza zawsze ta sama – różne silniki wyszukiwawcze i interfejsy),
5. Ćwiczenia,

IV. Inne bazy abstraktowe oraz PBL – najważniejsza baza abstraktowa polskiego piśmiennictwa medycznego:

1. Bazy abstraktowe nauk pokrewnych – Beilstein, chemical abstracts (chemia), Biological Abstracts, Life Sciences (biologia, rolnictwo)
2. Polska Bibliografia Lekarska – "polski medline",
3. Katalogi i bazy własne bibliotek medycznych.

V. Narzędzia wyszukiwawcze (nie tylko google):

1. Wyszukiwarki internetowe – scirus, citeulike, google scholar etc.
2. Narzędzia wyszukiwawcze – przeglądarki, nakładki do przeglądarek (tzw. tool bars),
3. Ćwiczenia.

VI. Komercyjne oraz bezpłatne bazy pełnotekstowe

1. Konsorcja bibliotek jako alternatywa tanich dostępów do baz komercyjnych - konsorcjum przy ICM UW (sciencedirect, Springer), Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych (ebSCO), konsorcjum GBL (proquest medical library),
2. Bazy komercyjne – prezentacja możliwości.
3. Bazy dostępne bezpłatnie – freemedical journals, highwire, pubmed central, DOAJ.

VII. Współpraca bibliotek medycznych:

1. Doroczne konferencje problemowe (organizowane nieprzerwanie od roku 1981),
2. Warsztaty oraz konferencje EAHIL (European Association for Health Information and Libraries),
3. Komercyjne systemy dostarczania dokumentów – docmed, subito.

Forma zajęć oraz zaliczenie

Zajęcia w formie ćwiczeń fakultatywnych (10-12 godzin) powinny odbywać się w laboratoriach komputerowych, sprzęt powinien być podłączony do sieci; osobny komputer wraz z rzutnikiem dla prowadzącego zajęcia, grupy nie powinny przekraczać dziesięciu osób.

Osoby decydujące się na uczestnictwo powinny znać język angielski w stopniu przynajmniej średnim.

Proponowane zaliczenie – krótki test (bez bloku 1 i 7) oraz prosta kwerenda w bazie medline.

Mgr Bolesław Howorka
Poznań – UM

BIBLIOTEKI NAUKOWE WOBEC USTAWY O PRAWIE AUTORSKIM PO IMPLEMENTACJI PRZEPISÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie

W pierwszej części referatu przedstawione zostały problemy związane z kształtowaniem się polskiego prawa autorskiego w powiązaniu z normami prawa międzynarodowego oraz Unii Europejskiej.

Druga część referatu to omówienie zasad, na których biblioteki naukowe opierają swoją działalność – zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, w szczególności z postanowieniami o osobistych prawach twórców (art. 16), o ich prawach majątkowych (art. 17 i nast.), o dozwolonym własnym użytku osobistym (art. 23) oraz o uprawnieniach instytucji naukowych (art. 27) i bibliotek (art. 28), a także o warunkach korzystania z utworu w ramach dozwolonego użytku chronionych utworów (art. 34). Autor referatu zwraca uwagę bibliotekarzy, na to, aby w toku swoich działań zawodowych zawsze szanowali prawa twórców, by przestrzegali przepisów, dbali aby prawa twórców były zachowane, także przez korzystających z utworów.

Zajmując się problematyką świadczenia usług z zakresu informacji naukowej przez biblioteki naukowe w Polsce konieczne jest m.in. omówienie działalności tych bibliotek w ramach przepisów prawa autorskiego, wobec polskiej ustawy o prawie autorskim – w brzmieniu obecnie obowiązującym - po implementacji przepisów UE. Te zagadnienia są tematem pierwszej części referatu. W drugiej części tego tekstu przedstawione zostały uwagi związane z działaniem bibliotek, podejmowanymi w zgodzie z tymi przepisami, ważne zdaniem autora, tak dla bibliotekarzy, jak też i dla użytkowników bibliotek.

I.

Pierwszym w Polsce, po odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej, zgodną z postanowieniami Konwencji berneńskiej ochronie dzieł literackich i artystycznych,